

ŘEMESLA 12. 01. 2017

Vitráže - výtvarně pojaté skleněné mozaiky známé především z kostelů

První zprávy o českém skle se týkají vitráží. V sázavské kronice je k roku 1162 zmínka o opatu Regnardovi, který se vyznal "v umění vysazovati...

Slovo vitráž pochází z francouzského vitrail či vitrage a znamená to zasklení, prosklená plocha. Mluvíme zde o výtvarně pojednané skleněné mozaice. Barevná skla se skládají do obrazců a tvoří uměleckou výplň, která se fixuje pomocí olovnatých kontur. Používá se jako dekorativní alternativa skleněných tabulí, např. v kostelních oknech, hradech, zámcích, ale kdekoli jinde, kde se hra světla procházející vitráží stará o malebnou prostorovou kompozici. V přeneseném slova smyslu jde také o název techniky, která se používá k jejich výrobě.

Historie české vitráže

První zprávy o českém skle se týkají vitráží. V sázavské kronice je k roku 1162 zmínka o opatu Regnardovi, který se vyznal "v **umění vysazovati skelnou mozaiku**". O vitrážích máme z historie řadu zpráv, které ukazují, že toto **řemeslo** bylo u nás značně rozšířené. Z roku 1276 je doklad o dvou skleněných oknech kostela sv. Víta na Pražském hradě s malbou výjevů z bible, která nechal osadit pražský biskup Jan III.

Z dalších zajímavých vitrážových prací stojí za zmínku **historická okna z kláštera v Třeboni** a práce ze zámecké kaple v Českém Krumlově. V 17. století se **vitráže** staly **druhem řemeslného umění** a spolu s ním se začalo používat mnoho netradičních ozdobných technik, jako je například zlacení, leptání, broušení a grisail. Počátkem 15. století vznikaly **monumentální soubory**, které se

dochovaly na hradu Kost, brněnské radnici nebo v kostele sv. Prokopa u Jičina.

Historická výroba skla a jeho druhy

Až do 18. století nebyli skláři schopni vyrobit sklo v takových rozměrech, aby mohli z jednoho kusu skla zasklít i běžné okenní otvory. Kromě litého skla, **vyráběli malá skla**, kterým říkali průhledová kolečka, terčíky nebo sprostá kolečka. Dnes tato kolečka nazýváme pupky nebo také bucny. Kolečka byla roztáčena na desce a v dřevěném korýtku, aby se docílilo stejných velikostí.

Dalším druhem bylo **sklo foukané**, které dnes označujeme jako sklo antik. Sklář vyfoukl válec tenkého skla, který podélně rozstříhl a za stálého nahřívání narovnal. Specifikou českého skla pro **vitráže** bylo však **sklo terčové** (označované také jako dvojité kolečka či velká prohlédací kolečka). Jednalo se také o roztáčené sklo, ale postup byl složitější a toto sklo bylo v průhledu mnohem příjemnější a ušlechtlejší.

Cena skla do vitráže v historickém kontextu

V roce 1694 bylo v Planské huti možno za zlatku koupit 100ks různého dutého skla - číší, sklenic a podobně, nebo 100ks dvojitých prohledacích terčů, či půl truhly sprostých koleček (což bylo několik tzv. velkých kop - velká kopa byla běžných 60ks + několik koleček zdarma na rozbití).

Historické vitráže a postup při jejich výrobě

Skla vitráží byla spojována olovem, které se buď nechávala v původním stavu, nebo se ještě navíc provádělo tzv. přecínování po celém povrchu spojů. Pro **malbu vitráže** se používalo jemné rozemletého, barevného skla. Tento **skleněný prášek** se třel s éterickými oleji, či u lazur a valér s vínem a později s roztokem arabské gumy. Hotová malba se vypalovala v pecích. Teplota pro výpal byla dána druhem skla, na který se malovalo a druhem sklářské barvy.

Znalosti optimálních skel a barev pro určitý druh vitráže býval střežen jako **tajemství dílny**. Na rozdíl od jiných sklářských barev, které prošly vývojovými změnami, jsou u vitráží stále používány klasické materiály a ověřené postupy. **Barvy se připravují ručně** pro každý den práce znovu. To je dáno vlastnostmi éterických olejů, které se při výrobě používají. Jde o jednu z mála maliářských technik, u které neproběhl žádný další větší vývoj.

Kostelní vitráže

Vitráže v kostelech měly při své výrobě určitý řád. Nejen ve výjevech, ale i v propustnosti světla. Zejména v gotických katedrálách je barevnými valérami skla docílen **dojem, že nejvíce světla je u katedry**. Málokdo si tuto skutečnost uvědomí při prvním pohledu na kostelní vitráž. Například okna vysokého chóru v katedrále sv. Víta, která hlavně prosvětlují střední loď, působí na návštěvníky dojmem, že jsou všechna ze stejného skla. Ve skutečnosti jsou tato skla od barvy zelené u vstupu až do žluté, u katedry.

Na přelomu 12. a 13. století zakázal nejvyšší představený biskup cisterciáckého řádu zobrazovat svaté kromě Ježíše Krista, neboť se domníval, že takto **bohatá figurální výzdoba** odvádí věřící od zbožného soustředění. Proto se kláštery tohoto řádu z raně gotického období vyznačují jednoduchostí, **úspornou barevností a geometrickými vzory**, konturovanými černou na čirém skle.

Masivní rozvoj zažily **vitráže za Karla Velikého**. Kompozice v bazilikách tvořily velké postavy

světců, lemované zdobenými bordurami, jelikož okna byla v té době velká a úzká.

Vitráže a technika tiffany

S tímto způsobem výroby přišel poprvé **Louis Comfort Tiffany** na přelomu 19. a 20. století. Tiffany byl syn newyorského obchodníka se šperky a dekorativními předměty. Místo oloveného profilu se používá **měděná fólie** - páska různých šířek, z jedné strany je opatřena silným lepidlem pod kterým může být i různě barevná, černá nebo postrýbřená.

Spojování jednotlivých opáskovaných dílků se provádí pomocí cínu. Je možné použít i menší kousky skla a výsledný předmět má jemnější, tenčí spoje. **Barevná skla** musí být pro tuto techniku přesně zabroušená. Skla mohou být čirá, opálová, poloopálová, nebo s různým povrchem. Období secese podporovalo rozvoj všech uměleckých řemesel a tak se nová technika ujala a **výtvarníci ji využívají dodnes** k výrobě šperků, svícňů, lampiček a jiných dekorativních předmětů.

Tiffany technika vrátila zpracování výplňového skla zpět z průmyslové výroby do manufakturní. Veškeré činnosti jsou zde prováděny ručně a při výrobě jsou používány většinou patentované vzory pro lampy, stínítka, lustry, výplně dveří a oken a pod.

Technika falešné vitráže

Princip **techniky falešné vitráže** spočívá v lepení speciálních fólií a pásků na ploché sklo. Výsledek práce **úspěšně imituje originální vitráž**. Tuto vitráž lze určitě doporučit při výtvarných pracích v klasických i uměleckých školách.

V současné době je vitráž **zařazena jako výtvarná technika do moderního umění**. Přestože se vitráže vyrábějí jako ploché panely do oken, lze ji v současnosti použít také jako tří dimenzionální strukturu (3D) v sochařství, tak jako například Louis Comfort Tiffany nebo český Laco Garaj.